תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח/ב

תניא אמר רבי שמעון ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ואני אין דורש כמותו צום הרביעי זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר שנאמר (ברביעי) [בחודש הרביעי] בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ ותבקע העיר ואמאי קרי ליה רביעי לחדשים צום החמישי זה תשעה באב שבו נשרף בית אלהינו ואמאי קרי ליה חמישי חמישי לחדשים צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו ואמאי קרי ליה שביעי שביעי לחדשים צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקנן ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר שנאמר ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הוכתה העיר ועשו יום שמועה כיום שריפה ונראין דברי מדבריו שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון אלא שהוא מונה לסדר חדשים ואני מונה לסדר פורעניות

בית יוסף על או"ח סימן תקמט

ואע"ג דבגמרא דידן קאמר רבי שמעון בן יוחאי שאין נראין לו דברי רבי עקיבא אלא צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באה שמועה לגולה שהוכתה העיר לא כתב רבינו אלא דברי רבי עקיבא משום דנהוג עלמא כוותיה:

ביאור הגר"א על או"ח סימן תקמט

[א] א' ובי' טבת כו'. ז"ל הרמב"ן בתה"א והלכתא ומנהג כר"ע. ור"ל הלכתא משום דאין הלכה כתלמיד במקום הרב דוקא מאביי ורבא הלכתא כבתראי:

בית יוסף על או"ח סימן תקנ

[ג] עשרה בטבת אם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו:
ולפעמים הוא חל ביום שישי ומתענין בו ואם מוציאין בו ספר תורה במנחה ואין אומרים בו וידויים ולא נפילת אפיים:

גר"ח

ספר מנחת חינוך - מצוה שא - אות ז

לענ"ד ונפקא מינה לדידן גם כן, דארבע צומות הללו מדברי קבלה אין נקבע להם יום מיוחד עשרה בטבת או תשעה באב וכדומה, רק הדברי קבלה הוא על אלו החדשים דבטבת ותמוז ואב ותשרי מחוייבים להתענות בהם יום אחד, אבל לא נתייחד יום מיוחד רק איזה יום שרוצה יוכל להתענות רק באלו החדשים. וראיה לדבר דבפסוק [זכריה ח', י"ט] אינו מבואר איזה יום כלל, רק צום הרביעי וצום החמישי וצום העשירי דהיינו החדשים אבל לא באיזה יום. ואביא לך עוד ראיות ברורות בעזה"י. דהנה בראש השנה י"ח ע"ב פליגי ר"ע ורבי שמעון, דר"ע סובר צום העשירי היינו עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל ורשב"י אומר זה חמשה בטבת שבאה שמועה לגולה וכו', וקשה דהם היו תיכף לאחר חורבן כידוע ומאי פליגי, פוק חזי מה עמא דבר ומה היו עושין בבית שני דאז היה ששון ושמחה באיזה יום היו עושין, ובבית שני היו תנאים בית שמאי ובית הלל ויתר מקבלי התורה והיאך שכחו הדבר.
...
אלא ודאי הוא הדבר אשר דברתי בעזה"י, דהקבלה לא קבעה יום מיוחד כלל רק החדשים ובאיזה יום בחודש שרוצים מתענים, וכן בימי ששון ושמחה באיזה יום שרוצין בחדשים הללו עושין ששון ושמחה, א"כ בבית שני היה כל מקום נוהג כמו שהיו רוצים, ואחרי זה כשנחרב הבית בשניה והיו רוצים לקבוע הימים הללו לכל ישראל בשוה,

כההוא דתקיעות דהתקין רב אבהו [שם ל"ד ע"א] שיהיו כל ישראל בשוה כמו שכתב רב האי גאון ז"ל הובא בראשונים [ר"ן שם ו' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אתקין], וביררו חז"ל לאחר החורבן ימים הללו והיה דעת ר"ע שהצום יהיה עשרה בטבת שבו היה עת צרה לישראל ורשב"י אומר בחמשה בטבת, אע"פ שמביאין ראיה מפסוקים זה אסמכתא בעלמא.

צבא הלוי
חתם סופר

שו"ע או"ח סימן תקפ

בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה ימים; ובט' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו

מגן אברהם על או"ח סימן תקפ

(ו) לא נודע. ובסליחות שלנו איתא שמת עזרא הסופר:

רבינו יונתן מלוניל על הרי"ף עבודה זרה דף ב/א

וקלנדא הם שמונה ימים הראשונים של תקופת טבת שהימים מתחילין להאריך קצת וכל יום ויום של אחריהם ארוך מחברו, וכל אלו ששה עשר יום רצופין עובדין בהם לע"ז, ובגמ' מפרש שאדם הראשון קבען ימים טובים לשם שמים לפי שבריאת העולם היה בחדש תשרי וכל תקופת תשרי הימים הולכים הלוך וחסור והיה סבור אדם הראשון שעל ידי שחטא, והיה בוכה ומתאבל שהיה סבור שכל כך יהיו מתקצרים עד שיחזור העולם לתוהו ובוהו עד שהגיע תקופת טבת וראה שהימים היו הולכים הלוך וגדל שמח ועשה מהם ימים טובים כלו' אותן שמונה ימים הראשונים של תקופת טבת וכשהגיע לסוף השנה וראה שמנהגו של עולם היה עשה מאלו שמונה ימים רצופין ומאלו שמונה ימים רצופין והוא קבען לשם שמים ובאו עובדי האלילים והפכום לשם ע"ז והא דקתני זו אותן של אחר התקופה ברישא היינו טעמ' לפי שהיו ראשונים לשמחת אדם הראשון:

ספר יצירה - נוסח הדפוס - פרק ה

שתים עשרה פשוטות ה"ו ז"ח ט"י ל"נ ס"ע צ"ק יסודן ראיה, שמיעה, ריחה, שיחה, לעיטה, תשמיש, מעשה, הלוך, רוגז, שחוק, הרהור, שינה. מדתן שתים עשרה גבולים באלכסונן.

פרוש הגר"א ז"ל על ספר יצירה - פרק ה משנה א

רוגז בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים והוא הקשה מג' חדשים הקשים

ואף בו הרוגז כידוע שלכן נק' אף והוא אשה ריח וכמ"ש בפרשת פנחס וברע"מ שם,

רוגז לדן כמ"ש יהי דן נחש עלי דרך כו',

פרוש הגר"א ז"ל על ספר יצירה - פרק ה משנה ג

ותקופת ניסן כל הויו"ת מתחילין ביו"ד ותמוז בה' ותשרי בו' וטבת בה' שהן נחלקין לדפ"ג וכן החדשים והמזלות וכן י"ב צירופי אהי"ה אלא שזה בסוד המקיפים וזה בסוד הפנימים וכן י"ב שבטים י"ב צירופים הנ"ל.

פרוש הגר"א ז"ל על ספר יצירה - פרק ה משנה ז

ויחר אף ה' (רוגז)

ספר מגלה עמוקות על ואתחנן - אופן ק

ובתקופת טבת חלון בילגה. ועל זה אמר היניק בני שלמה שיחיה בעניין חנוכה בזמן יונים, שנעשה הנס בתחלת תקופת טבת, שאמרו במסכת סוכה (דף נ"ו [ע"ב]) על מרים בת בילגה שהמירה ונשאה הסרדיוט של יונים בדרכו על מזבח ואמרו לוקס לוקס וכו', שסתמו חכמים את חלונה, סוד הדבר גילו רז"ל על אותו חלון בילגה, שהוא ברקיע שהוא בתקופת טבת, ועל אותו חלון שלמעלה נתכוונו חכמים, שזולת זה לא היו צריכין להודיע לנו שם אביה בגמרא

זוהר חלק ב דף יב/א

ותצפנהו שלשה ירחים, אלין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא, ומאי נינהו תמוז אב טבת (נ"א שבט), מאי משמע, דעד לא נחת משה לעלמא שכיח הוה איהו לעילא, ועל דא אזדווגת ביה שכינתא מיומא דאתילד, מכאן אמר רבי שמעון, רוחיהון דצדיקיא שכיחין אינון לעילא עד לא יחתון לעלמא׃

פירוש הרמ"ז על זוהר בראשית - עמוד 130

ועל כן תמוז וטבת הם ראש לקור וחום שה"ס הדינים ובהם התחיל ומהכא פורענות ישראל ששניהם ראשים לשני חלקי (צירופי) הוי"ה [צירופים] המתחילים בה'

ספר אוהב ישראל - ראש חדש שבט וט"ו בו

והצירוף של חודש טבת. יוצא מפסוק (תהלים לד, ד) של גדלו **לה' את"י ונרוממ"ה שמ"ו יחד"ו**. מהס"ת. ואז ההי"ן קודמין אל י"ו. ולכך אז תגבורת הדינין ר"ל. וכמבואר בזוה"ק בסוד ותצפנהו שלשה ירחים (שמות ב, ו).

ספר שפת אמת - בראשית - לחנוכה - שנת [תרל"ב]

גם מ"ש נר חנוכה משמאל הוא ג"כ כנ"ל שיש בכח נרות חנוכה להאיר גם לשמאל לעשותו גם כן ימין כמ"ש ז"ל ימינך ימינך כשעושין רצונו של מקום השמאל ג"כ ימין. וכ"כ בסה"ק כי ימי חנוכה נותנים הארה לימים הקשים שהם טבת כו' ע"ש. פי' טבת נראה ג"כ שצריכין לעשות אותם טוב ברש"י ז"ל טבת כ' חסר כשמטיבין אותם ע"ש פ' בראשית. משמע כי טבת חסר וא"ו הפירוש שנעשין טוב על ידי פעולה כנ"ל׃

ספר שפת אמת - בראשית - לחנוכה - שנת [תר"נ]

יתכן לרמוז מה שמדליקין ל"ו נרות שהנרות מאירין ל"ו יום מתחלת חנוכה עד סוף טבת. ושמעתי מפי מו"ז ז"ל כי טבת מלשון הטבת הנרות עכ"ד. ויתכן לפרש כמ"ש בספרים כי ימי טבת הם ימי הסתר ולכן הקדים הרפואה שע"י הנרות מאירין גם ימי חושך אלו ואור כי טוב׃

שפת אמת ליקוטים - פרשת מקץ

וחודש טבת שמעתי מאא"ז מו"ר זצלה"ה שהוא ענין הטבת הנרות ואיני זוכר הסיום, ולפי דברינו לעיל נראה כי זה עצמו ענין טבת שהם ימים הנסתרים כמו שכתב זוה"ק ותצפנהו ג' ירחים נראה גם כן כנ"ל שעתה בחודש זה העבודה בבחי' צפון כנ"ל וזה ותצפנהו כו', ופירוש טבת טוב בלשון תרגום שהוא אספקלריא דלא נהרא לגבי לשון קודש, וזהו כמו שכתוב כי טבת הנה חסר עיין שם

ספר פוקד עקרים - אות ד

אבל דן הוא זנבא דאריה ובמדריגות התחתונות היורדות מות לגמרי דעל כן איתא בספרי על פסוק (דברים כ"ט, י"ז) פן יש וגו' או שבט וגו' זה שבטו של דן שבו יש מקום לשורש פורה ראש שפולטם הענן כמו שאמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרק כ"ו) מיכה בעט באנכי שזהו שורש היהדות שלא נאמר בלשון ציווי כלל כי שורש ישראל מאמינים בני מאמינים, ואמנם כח הבחירה שרצה השם יתברך שיהיה בעולם הוא מתפשט עד השורש ואפשר לקלקל גם בשורש האמונה התקועה בלב ולבעוט גם באנכי:

...

וכן שמשון נקרא על שם של הקב"ה והוא הנושך עקבי סוס בעקביים שהוא תכלית ההשתקעות דרגליה היורדות, דסוס מורה זימה כמו שנאמר (ירמיה ה', ח') סוסים מיוזנים וכמו שאמרו בפרק ערבי פסחים (פסחים קי"ג ע"ב) דאוהב הזימה, וזהו הנחש דקדושה שהוא היפך הנחש דסיטרא אחרא שהוא אשת זנונים המסית לתאוה ומטיל זוהמא ומכל מקום נקרא נחש כי למראית עין היה גם הוא הולך אחר מראה עיניו כמו שאמרו (סוטה ט' ע"ב) שמשון בעיניו שזהו תחילת הסתת הנחש בעין רואה דנחמד העץ למראה שזהו התחלת הרע ואחר כך לב חומד וכלי המעשה גומרים

בפועל פגם הברית היותר גדול דביאת ארמית, אבל מה' היה הדבר לבקש תואנה לכלות הרע על ידי זה בהריגת הפלשתים על ידי זה:

ובזה זכה להיות שופט ישראל ומנהיג הדור שכוחו היה להשיב כל הנדחים מישראל גם כן תחת כנפי השכינה שנעשו אחר התיקון כל חטאיהם כשנים הללו שסדורות ובאות משׁשׁת ימי בראשית דמאת ה' יצא הדבר וכמו עבירה לשמה דזה הזדונות שנעשים כזכויות על ידי התשובה הגמורה:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו/א

תניא אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא וחכמים אומרים מלאכי שמו אמר רב נחמן מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא דכתיב בנביאות מלאכי בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר ומאן אפריש נשים נכריות עזרא דכתיב ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלוהינו ונושב נשים נכריות

ספר דובר צדק - פרשת אחרי מות אות ד

וזהו שורש התגלות עצם חיותו וכמו שכתבתי במקום אחר והוא נקרא על שם עזרא שתלה הקב"ה כל חיותו בעזרא ובאמת הוא היה גדול כמותו כמו שאמרו בפרק אחד דיני ממונות הוי עזרא הוי נחמיה רק שיניקת רוח הקודש שלו היה על ידי הבל דעזרא. כמו שכתב האריז"ל דגם מתלמידי חכמים שבחיים יוכל לינק עיין שם. ולפי שאמרו ז"ל בפרק כהן גדול (שם כ"א ע"ב) ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו וכו' והוא שורש לתורה שבכתב הדוגמא דמשה רבינו ע"ה רק נחמיה בסוד רוח הקודש שמצד זה היה דומה לו. אבל עזרא זה מלאכי כמו שאמרו ז"ל (מגילה ט"ו.) היה גם כן נביא דרזא דתורה שבכתב היא נבואה ותורה שבעל פה מקבל מתורה שבכתב כי אי אפשר לתורה שבעל פה בלא תורה שבכתב הקודמת ולכך הוא היה בגדר מקבל מעזרא ונטפל ספר חכמתו לו.

רמב"ם יד החזקה הלכות תעניות פרק ה

ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלם **והביאה במצור ובמצוק**

ספר בני יששכר - מאמרי חדשי כסלו טבת - מאמר יד

א) כתבו הראשונים אלמלא היה באפשרי על פי קביעות שיארע צום העשירי בשבת היה דוחה שבת, דכתיב ביה עצם היום הזה כמו ביום הכפורים, (אבל על פי קביעותינו לא משכחת לה דאיקלע בשבת), ונראה לפי"ז, דמזה למדו חכמי הדור בעת ההוא, דהנה אמר ר' יוחנן (על צום החמישי [ט' באב]) אלמלא הייתי באותו הדור קבעתיו בעשירי שרוב של היכל בעשירי נשרף (כי ביום התשיעי לעתותי ערב הציתו בו את האור ורובו נשרף בעשירי) ומקשו ורבנן

(היינו למה קבעוהו בתשיעי) ומשני אתחלתא דפורענותא עדיפא [תענית כט.] (היינו העיקר יש להתאונן על ההתחלה), ונראה דחכמי הדור למדוהו מדברי הנביא שאמר בנבואה חומרת צום העשירי שראוי לדחות את השבת יותר מן שארי הצומות אשר בהם חרבה בית מקדשינו, אבל הוא להיות זה היום היה אתחלתא דפורענותא בו ביום סמך מלך בבל וצר על עיר הקודש, הש"י יהפכו לששון ולשמחה:

ב) הנה אתחלתא דפורענותא היה בחודש הזה דייקא, ולא לחנם הוא, והנראה דהנה החודש הזה מיוחס לשבט דן אשר בהם היה התחלת ע"ז פסל מיכה כידוע [שופטים יח ל] , וגם על פי הנשנה במשנתינו בספר יצירה [פ"ה מ"י] המליך אות ס' ברוגז וצר בו וכו' וטבת בשנה וכו', על כן בעת הרוגז אירע בזה החדש סמך מלך בבל וצר על החומה אשר היה סביב בדמות אות סמ"ך, ועוד יתבאר אי"ה:

ראש השנה

בדין תענית עשרה בטבת

ר"ה דף יח ע"ב. הנה הב"י (או"ח סי' תק"נ) כתב בשם האבודרהם דאם היה אפשר שיחול עשרה בטבת בשבת היו מתענים אפילו בשבת, משום שנאמר בו בעצם היום הזה כמו ביו"כ, אלא שאינו יכול לחול בשבת. וצריך ביאור מ"ש עשרה בטבת משאר תעניות.

והנה תענית חלום מתענין אפילו בשבת, וחזינן מזה דשייך תענית בשבת, רק דבכל מקום נדחה התענית מפני השבת משום דגם למחר יכולים להתענות על זה, ולמה שיתענו בשבת, אבל אם היה צריך להתענות דוקא בשבת וא"א לדחותו למחר, שפיר נוכל להתענות בשבת, ולפיכך בתענית חלום דאמרינן בגמ' שבת (דף י"א ע"ב) דיפה לחלום כשמתענין בו ביום א"כ אין לדחותו למחר, לכן מתענין שפיר בשבת. וזהו החילוק בין עשרה בטבת לכל התעניות, דכל התעניות מתענים מפני המאורעות שארעו ותלוי בחודש כדכתיב בקרא, א"כ יכולים להתענות גם למחר, ולכן כשחל בשבת נדחה למחר, אבל בעשרה בטבת דכתיב "בעצם היום הזה" (עי' ר"ה דף י"ח ע"ב), א"כ הוא דין דוקא באותו יום, וע"כ א"א לדחותו למחר, ושפיר היה אפשר להתענות אף בשבת. [א"ה, עיקר יסוד זה כ"כ במנ"ח מצוה שא ע"ש שהאריך בזה, וע"ע בקונטרס חנוכה ומגילה סי' ח מה שהביא מהגרי"ז זצ"ל בענין זה].

חולה לענין תענית

ר"ה דף יח ע"ב. במקום חולי לא גזרו רבנן (שו"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"ו). הפי' דאין כאן דין תענית, ולא רק משום דאנוס, ולא שייך חומרא אף בחולה שאין בו סכנה.

בענין קידוש החדש

ר"ה דף כד ע"ב. מתני' מעשה שבאו שנים וכו' וקבלן ר"ג וכו' שלח ר"ג גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך, וכו' הלך ומצאו ר"ע מיצר, אמר לו, יש לי ללמוד שכל מה שעשה ר"ג עשוי, שנאמר אלה מועדי ד' מקראי קודש אשר תקראו אותם בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו, בא לו אצל ר' דוסא בן הורכינס, אמר לו, אם באין אנו לדון אחר בית דינו של ר"ג, צריכין אנו לדון אחר כל ב"ד וב"ד שעמד מימות משה ועד עכשיו וכו' הרי הוא כבית דינו של משה, נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה וכו'. וצ"ע מה הוא טיבה של תשובת ר' דוסא בן הרכינס, הלא ר"ע כבר הניח את דעתו באמרו לו את ההלכה של "אתם אפילו שוגגים" וכו', דהיינו דאפילו אם נימא דר"ג טעה בקביעת החודש על פי עדות שקר, מ"מ קדושו קיים ומה שעשה עשוי, וא"כ למה צריכינן לדברי רדב"ה ומה הוסיף בדבריו.

והנה לכאורה צריך ביאור אמאי עדיפא קדוש ר"ג מקביעת רבי יהושע וחבריו, הלא שניהם קבעו את החודש, ר"ג קבל עדותם של שני העדים וקבעו בזמנו, ור"י לא קבל וקבעו שלא בזמנו, ומה חזית דקביעותו של ר"ג קיימת, וביחס אליה אנו משתמשים בהלכה של "אתם אפילו שוגגים" וכו', וקביעתו של ר"י בטלה, ואין אנו מסיקים כלום מאותה ההלכה, אמאי לא נימא דקביעתו של ר"י וחבריו חלה על פי אותה הלכה עצמה של גזיה"כ של "אתם אפילו שוגגים". ואי אפשר לומר דטעמו של דבר הוא משום דר"ג קבע את החודש חסר וקדש יום ל', ור"י קבע את החודש מלא, ולפיכך חלה קביעת ר"ג הקודמת בזמן לקביעת ר"י, דאין בדברים הללו אף קורטוב של אמת, דההלכה של "אתם אפילו שוגגים" מתיחסת בין לקדוש החודש בזמנו ובין לקביעתו שלא בזמנו, ובשעת מעשה קביעת ר"ג חלק עליו ר"י וקבע את

יוה"כ דתיפו"ל שצריך להתפלל ואסור בלא טבילה וביו"כ אין יכול לטבול ע"ש, וי"ל דנפ"מ בזמן הזה שבלא"ה הוא טמא, אך להב"ח שגם בזה"ז יש ד"ז א"כ תיפו"ל שאסור ליטמא ברגל, ואכתי נפ"מ מי שכבר הי' טמא בטומאת קרי ולא נטהר ליו"כ שאסור בתשה"מ.

ובמו"ק ז' ב' גבי מצורע בחוה"מ אם כהן רואה אותו ע"ש דתלי' אם מוחלט שרי בתשה"מ או לא, וק' דברגל בלא"ה אשתו לא תוכל להזקק לו. ולהמבואר בשאג"א ועל"נ הרי לד' הראב"ד אין אשה חייבת להטהר לרגל, אלא שהקו' היא לרש"י ביבמות שאשה חייבת להטהר ברגל, ומיהו ע' בהעמק שאלה שפ' שאין הכוונה לענין תשה"מ אלא לענין להיות עמו ע"ש, אך אם אשה אינה מצווה בשמחה ורק בעלה משמחה הרי ל"ש כן במצורע שהוא עצמו טמא וא"י להביא קרבן שמחה.

ח. ובסנהדרין פ"ט א' ס"ל לר"ע דזקן ממרא ממיתין אותו ברגל, והרי זקן ממרא נהרג בחנק וע' בסנהדרין נ"ב ע"ב ונותן סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאת, וא"כ נטמאן עי"כ בחיבורין ואמנם אפשר שהיו הממיתים טמאים בלא"ה אבל הרי מצותו שהעדים ימיתו אותו ואם היו טהורים איך עשו כן, (וע' בתוספתא סנהדרין פי"א שלר"ע שזקן ממרא ממתינין לו עד הרגל ה"ה גם עדים זוממין, ובערוך לנר מכות דף ב' דייק מד' הרמב"ם דס"ל הכי רק בזקן ממרא ולא בעדים זוממין), ויתכן שכיון שצריך דוקא ברגל משום ישמעו ויראו, הרי שעשה של הריגת זקן ממרא דוחה ללאו שאסור ליטמא ברגל, ולהשאג"א והצל"ח שמי שקיים מצות הרגל מותר א"ש, אבל להרס"ג והרא"ש שאינו משום מצות הרגל ק' כנ"ל, אלא שכבר נתבאר שלדבריהם י"ל שאינו מה"ת אלא מדרבנן.

ובכריתות ט"ו וכך היו מוכי שחין (פרש"י מוכי שחין אבריהן נופלין) עושין בירושלים הולך אצל הרופא וחותכו עד שמניח בו כשערה ותוחבו בסירא ונמשך ממנו והלה עושה פסחו והרופא עושה פסחו, ע"ש כדי שלא יגע בו בעת פרישתו, ולמה הוצרכו לזהירות זו רק בע"פ והרי בכל יו"ט צריך להטהר כן הק' בקובץ הערות להגר"י הוטנר שעל תו"כ עם פי' ר' הלל פ' שמיני, והנה בתו"כ פ' שמיני הובא ג"כ ד"ז דבנבלתם לא תגעו דקאי על רגל ואח"כ הובא שם מד' אחרים שמפרשים באופן אחר ומשמע שלפ"ד אין איסור ליטמא ברגל ונמצא שד"ז הוא מחלוקת תנאים וי"ל.

תענית עשרה בטבת

א.דף י"ח ע"ב צום העשירי זה עשרה בטבת כו' ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה חמשה בטבת כו'.

בב"י סי' תק"נ כ' וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית שי' בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולין לדחותו ליום אחר מפני שנאמר כו בעצם היום הזה כמו בי"ה, ולא ידעתי מנין לו זה ע"כ.

והנה במנ"ח מצוה ש"א כ' שקביעות התענית אינה דוקא ליום זה אלא לחודש זה וכמו שכתוב בזכריה ח' והובא בר"ה י"ח כה אמר ד' צבקות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי כו' ופי' בגמ' צום הרביעי הוא בתמוז שהוא רביעי לחדשים צום החמישי זה תשעה באב צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם צום העשירי זה עשרה בטבת, ומבואר שכל הצומות נקבעו לתודש ולאו דוקא ליום זה, והוכיח זאת במנ"ח מהא שהרי בגמ' הק' שהרי בירמיה נ"ב ו' מבואר שבתשעה בתמוז הובקעה העיר ואיך מתענין בשבעה עשר ותי' שבבית שני הובקעה העיר בשבעה עשר ובית שני חמיר על כן מתענין בי"ז, וק' איך עוקרים דברי קבלה להתענות בט' ואי משום שבבית שני הובקעה העיר בי"ז א"כ יגזרו גם בי"ז בו, ואם משום שקשה על הצבור מ"מ איך עוקרים דברי קבלה בקום עשה לאכול ולשתות, ומזה הוכיח במנ"ח שהקביעות לא היתה דוקא על יום זה אלא על החדש ורק שקבעו להתענות ביום זה אבל מעיקר דברי קבלה היה רק על החדש, וע"כ היו יכולים לקבוע אח"כ לי"ז בתמוז במקום ט' בתמוז, וכ' שכן מוכח בד' הרמב"ן בס' תורת האדם שכ' ובט' בתמוז אין מתענין אבל בי"ז בו מתענין דכיון שמתחלה קבלו עליהם על שם שבו הובקעה העיר בראשונה ובשניה הובקעה בי"ז בו נהגו להתענות בי"ז דחורבן שני חמיר לן ומ"מ צום רביעי הוא להבקעת העיר ולצרות שהוכפלו בו כו' עכ"ל, והו"ד בב"י סי' תקמ"ט, ומה שסיים דמ"מ צום הרביעי כוונתו שבזה מתקיים מש"כ צום הרביעי אף שאינו באותו יום, ועוד כ' במנ"ח דהנה לענין צום גדליה שהוא בג' תשרי מבואר בר' ירוחם והובא בב"י סו"ס תקמ"ט שנהרג בר"ה אלא שנדחה לג' תשרי, והנה בגמ' ר"ה דף י"ט ע"א על הא דאי' במגילת תענית שקבעו יו"ט בג' תשרי שבו תיקנו לבטל הזכרת ש"ש בשטרות והק' בגמ' ותיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם והיינו שהרי ימי הצומות בזמן הבית הם לששון ולשמחה, וק' דכיון שנהרג בא' תשרי א"כ למה נקבע לג' תשרי והרי בזמן הבית היה ר"ה נוהג רק יום אחד ורק אחר החרבן מתקנת ר' יוחנן בן זכאי קבעו ב' ימים, וכבר הק' כן ביד אפרים סי' תקמ"ט, וכ' במנ"ח שכיון שמעיקר הדין הקביעות היא רק לחדש ע"כ קבעו שיהא בג' לחדש משום בני חו"ל שנוהגים ב' ימים ר"ה כמו כל יו"ט.

והנה במנ"ח כ' כן גם לגבי עשרה בטבת והוכיח זאת שהרי בגמ' ר"ה י"ח פליגי מהו צום העשירי אם הוא

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

עשרה בטבת או ה' בטבת, וק' מאי שייך מחלוקת בזה פוק חזי מה עמא דבר, ותי' שמעיקר הקביעות לא היה ליום מסוים ורק אח"כ קבעו איזה יום ובזה נחלקו איזה יום יש לקבוע ע"ש, אבל ע' בכ' הגר"ח שהרי גבי עשרה בטבת הביאו שם בגמ' את הפסוק ויהי דבר ד' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים, ומבואר בפסוק שהיה קביעות על היום הזה בדוקא וא"כ י"ל דלהכי תענית זו אינה נדחית דכל התעניות נדחות מפני שקביעותם הוא לחודש וע"כ הוא שאפשר לדחותו ליום אחר, אבל תענית זו קביעותה היא ליום וע"כ ל"ש לדחותה ושפיר שייכא תענית גם בשבת וכמו תענית חלום ע"ש.

והנה כל מה שאפשר שתענית מד"ק תדחה שבת היינו רק אם מצות אכילה בשבת אינה מה"ת וע' בקרית ספר הל' שבת דהוי דרבנן, אבל בלבוש והובא בערוך השולחן סי' רצ"א כ' שג' סעודות שבת דאורייתא הם, וע' ר"ן בתענית פרק א' שאיסור תענית בשבת הוא מה"ת, וע' בבאר יצחק אה"ע סי' ב' ד"ה וביותר.

אבל ע' במגילה ה' א' דתנן דתשעה באב שחל בשבת מאחרין ולא מקדימין ופי' רש"י "והוא הדין לי"ז בתמוז ולעשרה בטבת והאי דנקט תשעה באב משום דהוכפלו בו צרות והכל מתענין בו אבל שאר צומות אמרי' במס' ר"ה רצו מתענין רצו אין מתענין", הרי מפורש ברש"י שגם עשרה בטבת שחל בשבת מאחרין ודלא כאבודרהם.

והנה הרי באמת מה שדוחה לשבת הוא משום שהתענית היא ג"כ דברי קבלה, והנה בר"ה י"ח ע"ב אי' מאי דכתיב כה אמר ד' צבקות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה כו' אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין אי הכי ט"ב נמי אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות, וזו הגמ' שהביא שם רש"י דמה"ט נקט ט' באב ולא נקט שאר צומות משום ששאר צומות רצו מתענין לא רצו אין מתענין וע' בר"ן שם שהביא מהרמב"ן שעכשיו כבר רצו ונהוג להתענות ע"ש, אבל עכ"פ לפ"ז אינו מד"ק וע"כ באמת א"א שידחה שבת, וא"כ ל"ק ממש"כ רש"י שאין מתענין בשבת, אלא דמ"מ מדכ' רש"י שהיו מתענין ביום אחר א"כ מוכח שהקביעות אינה רק ליום זה אלא לחודש וע"כ שייך להתענות ביום אחר, אולם י"ל שהרי אף שנאמר בעצם היום הזה, אבל הרי מ"מ כתיב גם צום העשירי ומשמע שנקבע לחודש, וכמש"כ במנ"ח שגם עשרה בטבת הוא קביעות רק על החודש, וא"כ אפשר שהיו ב' דינים בעשרה בטבת שהיה קביעות ליום עשרה בטבת וגם היה קביעות לחודש והיינו שאם יהיה איזה סיבה שא"א להתענות בו ביום שיהא אפשר להתענות ביום אחר, ושוב י"ל דאף שבזמן ההוא היה צריך להתענות בשבת משום הקביעות של בו ביום אבל מ"מ בזה"ז שאין זה מדברי קבלה אלא רק משום רצו להתענות וקבלו עליהם הרי שא"א להתענות בשבת ומ"מ שייך להתענות ביום אחר בחודש משום הקביעות של החודש, אכן באבודרהם עצמו שם משמע שבזה"ז הוי ג"כ תענית מדינא ע"ש.

והנה בעיקר המבואר בד' הגר"ח דכל מה ששייך לדחות התענית ליום אחר כשחל בשבת הוא רק משום שהקביעות היא לחודש ולא ליום, יש להעיר שבשו"ע סי' תקס"ח ס"ט כ' אם אירע יום מיתת אביו בשבת או בר"ח ידחה למחר וכ' הרמ"א ואין נוהגין כן אלא אין מתענין כלל כן בשאר ימים שאין בהם תחנון, והרי תענית יום שמת בו אביו ל"ש כלל לחודש ומ"מ מבואר בשו"ע שאם חל בשבת מתענה ביום אחר, ואפשר שזה גופא טעם הרמ"א וי"ל.

ב. בשו"ע סי' רמ"ט ס"ד כ' אם קבל עליו להתענות בע"ש צריך להתענות עד צאת הכוכבים כו', וכ' הרמ"א וי"א דלא ישלים אלא מיד שיוצאים מב"ה יאכל לכן בתענית יחיד לא ישלים כו' ובתענית צבור ישלים, וכ' עוד בשו"ע ואם הוא תענית חלום צריך להתענות עד צאת הכוכבים, והנה הרמ"א מתיר בכל תענית יחיד לאכול מזמן שיוצאים מבית הכנסת אבל ד' השו"ע גבי תענית חלום לא חלק הרמ"א, וכ' במ"ב ס"ק כ"ג ואפי' הי"א הנ"ל מודו בזה שהרי אפי' בשבת עצמו יכול להתחיל להתענות תענית חלום וכדלקמן בסי' רפ"ח וכ"ש שישלים עד הלילה, והנה יש מהפוסקים שחולקין וסוברין דגם בתענית חלום די להמתין עד שיצא מבהכ"נ ערבית דבזה מקרי השלמה".

ונמצא שחולקים אם יש בע"ש תענית שמותרת גם בשבת אם ישלים אותה עד צה"כ או דסגי עד יציאה מבהכ"נ, ובביאור המחלוקת י"ל דהרמ"א סובר דמה שמותר לאכול אחר יציאה מבית הכנסת הוא משום שהשבת דוחה את התענית, וע"כ ס"ל דתענית חלום אין לאכול עד צה"כ, משום שתענית חלום דוחה שבת שהרי אפי' בשבת עצמו מתענים תענית חלום, וע"כ אם נתענה בע"ש תענית חלום ישלים עד צה"כ אף שכבר קיבלו עליהם שבת, אבל שי' השניות ס"ל דמה שמותר לאכול אחר יציאה מביה"נ א"צ לזה ששבת דוחה התענית, אלא ע"י קבלת שבת חשיב שנגמר יום הקודם וע"כ כלתה התענית, וא"כ אין נפ"מ בין תענית שאסורה בשבת או מותרת בשבת, דמ"מ כלה יום התענית.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

ועוס כשביעי ועוס כשביעי יכי לעמן ולשמחה, ולכאורה כל שאר כתרגומות שעשה ע״י אדום וע״י בבל וכדומיהם יקשה כ׳ נקמתנו מהם ויכיה לנו לעמן, אבל עוס כשביעי מה שנכנס גחלתן של יעראל הוא משום ע״י יעראל בעמן שלא רלו ליתן הגדולה לבית דוד ומה שמחה לנו בהם לחמתו רוחים בפגרי שבר לחינו כדכתיב [ישעי׳ ס״ו כ״ד] וילאו ולהו בפגרי האנשים כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, וכי זה היא שמחה לנו, ושמחה היא לנו בתת כ׳ להם לב טהור ויכירו וידעו בגדלות כ׳ ולדקו. על כרחך שעיקר עוס כשביעי הוא על מיתת ת״ח, וכמו שנגזר לאחר החורבן שיחרבו בתי לדיקים [ברכות י״ח ע״ב], כן בחמת ליון יחמו גם המה ובחיהם, ויכי לנו עמן ושמחה ברלותנו בחיהם בעוים בגדולה ושמחה. וכה מלמר של ר״ע עוס כשביעי זה ג׳ תשרי שבו נכרע גדלי בן לחיקס, ולא תלמר שזה מפני גמר הגלות, ומי הרגו ישמעאל בן נתני הרגו, ואיך יכי׳ לנו קבישת תעניות על זה, ע״כ ללמדך שעקולה מיתתן של לדיקים כשריפת בית אלהינו ולריכים לקבוע תעניות לעלמו כי זה לא נכלל בתעניות החורבן לך מפני כביית גחלתן בחרו בו, אבל על זה נבדו לא קבעו תעניות כי כל מה שיירע לאחר החורבן נכלל ביום החורבן, ועיקר התעניות שקבעו יום על כל מיתת לדיקים ובחרו ביום זה, וממילא ס״מ שעוס כשביעי זה עשרה בטבת שבו התחילה הפורעניות, ולא על יום השמועה כדברי ר״ש שכוע לאחר החורבן, וזה כבר נכלל ביום החורבן, ולכך נפסק הלכה כר״ע, דמדלא קבעו עוס תעניות על הדברים שאירעו לאחר החורבן ס״מ שכבר נכלל כדברי רע״ק ריז).

צום כשביעי זה ג׳ תשרי שבו נהרג גדלי וכו׳, ללמדך שעקולה מיתתן של לדיקים כשריפת בית אלקינו. ואפשר רמז״ש כי בה׳ תעניות [פ״ב כ״ג] כי בו ביום נכבה גחלת יעראל ולא כי׳ שריד בעו״כ, וכן הוא אמת לרואה ומעיין בפסוקים. לך נלע״ד לדקו דברי חז״ל, כי קיי״ל [גיטין פ״ח ע״ח] הקדים ג׳ שנים לומשתם כדי שלא יתקיים אבוד תאבדון, והנה לפי מהשבת נבוכדנלר להשחית שם לירמיה ויוגניה ולהמשיל עליהם מארב דהע״ה כמו גדלי, ע״כ לא נתקיים עדיין לא כשחיתו כמעי ומשתם ישמעו לירמיה וישובו ע״כ עדיין לא כשחיתו כמעי ומשתם וכרי הוא עוב, אבל בחמת כרי קמן שמרדו בירמי׳ ואמרו מאז מדלנו לקטר למלכת שמים מסרנו כל [ירמי׳ מ״ד י״ח], ע״כ אם יאמרו בארץ יעראל עד תעלום ומשתם ויכי בהשחתם, יתקיים תליה אבד תאבדון, ע״כ עובה גדולה ולדקה כי ליעראל שנכנה בגחלת בוש בהוא כדי שיחזור ויבנה לעתיד, וכי רלוי לעשות י״ט טוי שנחרב בו לדיק גדלי וקבעוהו תעניות, ע״כ ס״מ שקולה מיתת לדיקים כשריפת בית אלקינו ריח).

צום כשביעי זה ג׳ תשרי שבו נהרג גדלי בן לחיקס וכו׳ ללמדך שקולה מיתתן של לדיקים כשריפת בית אלקינו, עוס כשביעי זה עשרה בטבת שבו נתת שמועה לגולה וכו׳. ולכאורה ל״ע לר״ש לוך לפשר שקבעו עוס בוש שמועה שריפת בית אלקינו ע״כ

ריז) תו״מ (תניא) בראשית, מ״ו ד׳ ד״ה לשון.
ריח) דרשות ח״ב, של״ח ג׳ ד״ה אחז״ל.
ריט) עיין לעיל ד״ה קרי להו (השני), וד״ה והנה לכאורה.

כיון שעקולה מיתת לדיקים כשריפת בהמ״ק כי להם לקבוע עוד עוס על שמועת כריעת גדליה, ומדמחרב בהמ״ק בחב ובאב בשמועה בעבת ממילא גדליה שבכרג בחמי בחאב בשמועה בחדר ולמה לא קבעו בו עוס, ול״ע לכאורה ריט). תו קשי לי מל״ל שעקולה מיתת גדלי וכו׳ דלמא לאו מטו״ה אלא שבו בוש נכבה גחלת יעראל ושקרו מל״ו לגמרי ולכלו למלרים וזה כי תכלית החורבן ומאז נשאר ל״ו שנה שנים לא עבר אדם עם ומשוב בשנים עד בהמה נדדו כלכו וכבל בהכוח יומע וכמו שכשביר הרמב״ם בהלכות תעניות [פ״ה כ״ב] ובסליחות דעוס גדליה ע״ב, ול״ב מל״ל דעקולה מיתת לדיקים וכו׳. עוד לתרן הבא לתריץ כשריפת בית אלקינו ובמדרש [מ״ל פיכה פ׳ ל״ט] לתריץ יותר מטריפת בית אלקינו. ול״ל לדרבא בית הבחירה בוחל וכי אי כיבוי גחלת יעראל כי מקום לשחוק וכר״ע בשועלים יולחים מק״ק [סוף מס׳ מכות] — לך יש כי כיבוי לותו בגחלת כי מיתת לדיק אין ראוי לשמוח בו כמה שנתבארו שעתיד בבית להבנות מה בבך לעומת זה מת לדיק, ואפשר אי כי רק עקול כשריפת בית אלקינו, אבי דשמוק ליבא מ״מ גם עוס ליבא, לך בעמת בעלמא הוא יותר מטריפת בית המקדש, ובשעת נמי שעלה ותבטל הרבה לער (בשחוק) של כיבוי גחלת יעראל [בשחוק] שע״י מבשרים בגנין בהמ״ק, מ״מ עדיין נשאר לער כשריפת בית אלקינו מה שמיתת כלדיק יותר קשה וק״ל — ואפשר תיבת יום מיתה ממש לך לאר שכבר מת רק בשמועה בשה שכבר נכבה גחלתן ויצאו מל״ו שמתו נגד בשמועה בהיה ולא קבעו בו עוס ועיין מ״ש מכרס״ף סוף מכות רפ).

[צום בשביעי זה עשרה בטבת וכו׳ ואני אומר כן אלא עוס כשביעי זה עשרה בטבת וכו׳, ויוס שמועה כיוס שרפה]. כוה מה שאמרו כרשבונים [בבודרהם בסדר תפלת תענית וכו״ד בב״י ח״א סי׳ תקי״ן] כי אל יו״ד טבת בבת שבי׳ מתענים בו דכתיב כתוב לך עשה כיום הזה עלומו של יום, כ״ל רמז מן התורה לעבר חרבן דומה עוב שבת, שברי לחז״ל [ב״ר פ׳ ל״ג] ובעבת בבכן ערב שבת הי׳ ובבוקר אור והלחנים שלחו שבת הי׳ ואיך נפל על עוזרי בניתן לחיו ויבך על חורבן ביהמ״ק בשבת, וע״כ דוחה עוב שבת רכא). אלא קשה מלי לולמיה דשברה בשבת בפי מחשבה בלב שלינו דוחה עוב שבת. אבל להאמת כמו שכתבתי רכב) שבתחלת בלרה היה יותר רשב מגומרה כי אז תלמח ישועה, וכן ליתא סוף מסבת מכות רבי עקיבא כשראה שועל יולא מבין קודש הקדשים שחק כי אמר עתה תלמח ישועה.

והנה ביום יו״ד בבת שת ס׳ לפלקיהו החל הפורעניות והתגבר והולך עד תשעה בלב שנת י״ל, ואז נחרב הבית וכתיב [ליכה ד׳ כ״ב] תם עוונך בת ליון לא יוסיף להגלותך, וכי רלוי להיות יום שמחה כמו שאמרו רבי עקיבא ברלותו שועל יולא מבית קדשי קדשים, לך עדיין לא נגמר הפורעניות לגמרי שברי ג׳ תשרי אחר שהי כי ביוגע גדליהו בן לחיקס, וכ׳ הרמב״ם בהלכות תעניות [פ״ה כ״ג] כי אז נכבה גחלת יעראל לגמרי

רכ) דרשות ח״א, פ״ו ג׳ ד״ה וזה ג״ל.
רכא) עיין דרשות ח״א, צ״ב א׳ ד״ה ועד״ז.
רכב) במקור שם ד״ה הגנו עבדים.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
חתם סופר <על הש״ס> - מועד ג סופר, משה בן שמואל עמוד מס : 55 הודפס ע״י אוצר החכמה

בעו"כ, נמלט ע"ב מיגו עדיין גמר הפורענות, ואמנם גם ג' תשרי לא נגמרה שכרי מיגו גולה שכרי חוב ישראל ונדולתכם וכתרם והמסגר לפני רכה) לא ידעו מתומה עד יום כ' טבת שנת ר"ח לנדקיהו כי לכם יום שמועה, ונלעו מחרב לעיניכם, וחכו כיתה גמר הפורענות, ולרבי עקיבא אין לקבוע זו העניה כסברתו המובא לעיל, אך בע"ב וג' תשרי עדיין לא נגמרה לגמרי רחוי להתענות אבל לא להוות שבת, כ"ש יו"ד טבת שהוא בהתחלת הפורענות וכמוסיף וכולך ע"כ רחוי להתענות לפיל בשבת. וכבר כתבתי במקום אחר רכד) כי בשם היום שמך מלך בבל על ירושלים, והייט שבת שקדם עילותו של יום, כי בעוון חילול שבת שמך מלך בבל וכני בעוה שיכבוד ירושלים, דכי היכי דכמעט שבת נותנים לו נחלה בני מלרים [שבת קי"ח ע"ב] כך במחלל שבת נותנים מלרים ומציירים בו נחלה, ורמז, הנה מיו"ד טבת שנת ט' עד כ' טבת שנת ר"ח הם ב' שנים חסר ד' ימים, והנה מספר הימים בשבר חסירה היא ש"ב וכ' פעמים ש"ב שוה תש"ו ימים, חסר מהם ד' ימים מחשבה טבת עד יו"ד בטבת יהיה יתר ימים כמספר שבת, לרמז על המעה למעלה שבעון חילול שבת נלכדה העיר ונחרב הבית רכה).

אלא לוס העשירי זה חשבה בטבת שבו בתת שמועה לגולה שהוחה העיר וכו'. דלר"ע לא הוי בסדר הפורענות. וי"ל, לכאורה הוה בסדר הפורענות דהרי פורענות דמלור העיר לא נודע עד לאחר שביעי והחריב, דהרי גם סנחריב ושאר מלכיות במלחמות היו מלירים על ירושלים ולא יכלו לה ואל יהבטל חוגר כמפתה [מלכים ג', כ', י"ח] ולא ניכר פורענות במלור עד לאחר שכלות והחריב, וגם לאחר הריגת גדליהו שם נכבה נחלת ישראל כמ"ש רמב"ם בהלכות תעניות [פ"ה ה"ג] ונמלא הוה בסדר הפורענות — ומבה כ' הרשבים [תשובות בסדר תפלת תעניות וכו"ד בב"י או"ח סי' תק"ן] מי חל עשרה בטבת בשבת היו מתענים בו משום דכתיב שמך מלך בבל על ירושלים בעשם היום הזה בעלומו של יום שהוא שבת. ונ"ל היינו שמך מלך בבל על ירושלים, כי נ"ב הרשע בבר ידע מה שהירע לסנחריב, וכתיב [מ"ב י"ט כ"ח] זאת לך לעשה לך בתולת בת ליון אחריך רחם הניעה את ירושלים, כי העיר הקדושה לה הניחה לבת בתולה ערל ועמא לנקוע מומותיה, לך משחילנו בה שבחות בכתוב בסי' ירמיהו [י"ז כ"ז]. ובכח שבברו של [משע] שבת נחלה בני מלרים [שבת קי"ח ע"ב], כי השבת הוא עולר את ישראל והומה בשבב סביבם לבל יללו מגבולם וכדומה, ולעומת זה שברם נחלה בני מלרים, גם את זה לעומת זה עשם להביא העיר במלור רחמנא לצלן, ומ"ב בעשם עילומו של יום שבת קודם שמך מלך בבל, פי' שמך ובטח בלבו של ירושלים שבית תושיע לו להביא את עלמה במלור היפך מחמ סנחריב שהביא העיר לוחמת בו ופלטתו, אבל מלך בבל שמך ובטח כי העיר תנחר לו, ע"כ התחיל התנר כמפתה, ומשו"ה ס"ל דפורענות דמלור מוקדם רכו).

[אלא לוס העשירי זה חשבה בטבת וכו']. לריכין לחו לדקדק על דברי שהוכר לוס העשירי הוא כי בשבת וחמילה אין לחו תעניה ביום יו"ד טבת, וחבו תמוה לבאורה כי קרא מפורש כתיב [יחזקאל כ"ד ל"ג] ויהי דבר ד' אלי בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמור בן אדם כתוב לך את שם היום את עלם היום הזה שמך מלך בבל אל ירושלים וגו', וביחבן שלא יהי תעניה ביום מר כזה. ול"ל בודאי ש"מ מודה שלריך גם להתעות ביום זה, אבל כוחו שמקרא זה שכתובין בו בהרבשה לומות לא כתיב בבי החורבן אלא רק לאחר בנין בית שני בשעלחו לשחול הכלים הלובבה בחודש החמישי וגו' [זכריה ז' ג'] ובשיב הקב"ה לוס ברביעי וגו' יהי לבית יהודה לששון ולשמחה וגו' [שם ח' י"ט], ע"ז אמר ר"ש מה שאמר הכתוב לוס העשירי יהי לשמחה קאי על יום השמושה דהייטו כי עבת, אבל שברה בשבת עדיין נשאר לאחר בנין בית שני בתעניה רכז).

בעזה"י. מס' ראש השנה ר"ח ע"ב ומס' תעניה ר"ח ע"א
סוגיא דמגילת תעניה ע"ש היטב. ועיין ריי"ף ורז"ה ורמב"ן ספ"ק דמגילה רכח).

אתמר רב ור"ח אמרי בעלה מגילת תעניה. לפע"ד נ"ל כי תרי מגילת תעניה הוה, ד' מה שבתבו חנני בן חזקי וסיעתו והרי בעין מגילה ונכתב בקיטר נמרן רבבי פרקים, ואותו הי מקובל אלל חז"ל בעין ספרי המקרא ואמרו עליו דכתיב במגילת תעניה, אמנם עוד אחרת היתה מדורות אלאחריהם, שהרי בעין ברייתא מסודרת לפרש מקראי מגילת תעניה בע"ל ועליה נאמר תניא במגילת תעניה, ועל אותן ברייתות אפשר שיתוק רבנן עליהם כי יאמר אלא כיון דמסדר האמת בכוונת בקרא של מגילת תעניה. וחלת למדתי מלשון ש"ס פ"ק דתעניה י"ב ע"א גבי ייסר עלמו בללו, דמייתי תחילה דכתיב במגילת תעניה ע"ש היטב ותבין כי בניס דברינו בעזה"י.

ובזה יובן ג"כ בשמעתין דתעניה י"ח ע"א דאמר רשב"ג בבון בבון תרי זמני למעוטי לפניו ולאחריו, וקשה הלא אם נאמר מריש ירחע וכו' וע"ז מסקינן כתם לו נגרסה אלא ליום שלפניו ולאלאחריו ע"ש בסוגיא, וא"כ לרשב"ג הדרה קושי לדוכתה, אי נימא בבון בבון לרשע, אם בן לימא מתרי בירחא, ולימא עד המעוד. אלא ע"כ צריך לומר דבל בקרא לק"מ דקמשמע לן חופן בגם שביבי בך וכך ימים, ולא קשה רק בל המסדר ממפרש דלכאורה בספר ותענית על מבך בימים קלי, ושלים דייק בש"ס דלא נגרסה אלא ליפני ולאחריו, וכן משמע מדמתחיל תנו רבנן וכיוצ בברייתא דמגילת תעניה, וא"כ בך תנא דברייתא לא ס"ל לדייק בבון תרי זמני וס"ל לאסור לפניהם ולאחריהם,

---

רכג) לשון הקרא במלכים־ב', כ"ד ט"ו.

רכד) עיין דרשות ח"א, צ"ג ג' ד"ה כתיב (השני), צ"ז ג' ד"ה צום, צ"ח ד' ד"ה כתיב.

רכה) דרשות ח"א, צ"ט ד' ד"ה ועד"ז.

רכו) דרשות ח"א, צ"ז ג' ד"ה צום, ותומ"ק בראשית, מ"ד ג'. — ועי"ע לעיל ד"ה אמנם עכ"פ. ודרשות צ"ג ג' ד"ה כתיב (השני).

רכז) תו"מ (קמא) שמות, ר' ב'. ונדפס גם בדרשות ח"א, ק"א ב' ד"ה כתיב. במקור מבאר מרן ז"ל באריכות ע"ד הסוד הטעם שצום עשרה בטבת נשאר גם לאחר בנין בית שני ע"ש.

רכח) מהעתקת כתב יד. — עפ"י רשימת כת"י של הגרי"ב שטרן זצ"ל יש לשער שחי' אלו משנות ה"ק"ס".

Sol Invictus

During the later periods of Roman history, sun worship gained in importance and ultimately led to what has been called a “solar monotheism.” Nearly all the gods of the period were possessed of solar qualities, and both Christ and Mithra acquired the traits of solar deities. The feast of Sol Invictus (Unconquered Sun) on December 25 was celebrated with great joy, and eventually this date was taken over by the Christians as Christmas, the birthday of Christ.

Britannica Academic, s.v. "Sun worship," accessed December 23, 2020, https://yulib002.mc.yu.edu:3043/levels/collegiate/article/sun-worship/70338.

A new focus of celebration, to commemorate the birth of Christ, the world Redeemer, was instituted at ancient winter solstices (December 25 and January 6 in the Northern Hemisphere) to rival the pagan feasts in honour of the birth of a new age brought by the “Unconquered Sun.”

Britannica Academic, s.v. "Church year," accessed December 23, 2020, https://yulib002.mc.yu.edu:3043/levels/collegiate/article/church-year/105946#67657.toc.

Saturnalia

Saturnalia, the most popular of Roman festivals. Dedicated to the Roman god Saturn, the festival’s influence continues to be felt throughout the Western world.

© Ron Gatepain© Ron Gatepain

Originally celebrated on December 17, Saturnalia was extended first to three and eventually to seven days. The date has been connected with the winter sowing season, which in modern Italy varies from October to January. Remarkably like the Greek Kronia, it was the liveliest festival of the year. All work and business were suspended. Slaves were given temporary freedom to say and do what they liked, and certain moral restrictions were eased. The streets were infected with a Mardi Gras madness; a mock king was chosen (*Saturnalicius princeps*); the seasonal greeting *io Saturnalia* was heard everywhere. The closing days of the Saturnalia were known as Sigillaria, because of the custom of making, toward the end of the festival, presents of candles, wax models of fruit, and waxen statuettes which were fashioned by the *sigillarii* or manufacturers of small figures in wax and other media. The cult statue of Saturn himself, traditionally bound at the feet with woolen bands, was untied, presumably to come out and join the fun.

The influence of the Saturnalia upon the celebrations of Christmas and the New Year has been direct. The fact that Christmas was celebrated on the birthday of the unconquered sun (*dies solis invicti nati*) gave the season a solar background, connected with the kalends of January (January 1, the Roman New Year) when houses were decorated with greenery and lights, and presents were given to children and the poor. Concerning the gift candles, the Romans had a story that an old prophecy bade the earliest inhabitants of Latium send heads to Hades and *phota* to Saturn. The ancient Latins interpreted this to mean human sacrifices, but, according to legend, Hercules advised using lights (*phos* means “light” or “man” according to accent) and not human heads.

Britannica Academic, s.v. "Saturnalia," accessed December 23, 2020, https://yulib002.mc.yu.edu:3043/levels/collegiate/article/Saturnalia/628578.